

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 105 1984

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00757-1 (häftad)

ISBN 91-22-00759-8 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1985

nera av Ahlins »Kommer hem och är snäll» mynnar ut i slutsatsen att såväl informationsmängden som informations sättet avviker betydligt mellan de två medierna (s. 84).

Till de kortprosaister av svensk härstamning som i övrigt uppmärksammas hör Henning Berger och Algot Ruhe (»Den klassiske novelle»). Under beteckningarna »Den realistiske novelle» och »Den fantastiske fortælling» behandlas bl. a. texter av Alexander Kielland, Sillanpää, Sigrid Undset och Karen Blixen (den sistnämnda föremål för tre analyser), medan Sverige bidrar med giganter som den numera i alla sammanhang obligatoriska Sonja Åkeson respektive Axel Munthe!! Det tycks nästan vara en medveten strävan från svenskt håll att förtränga traditionen. De egendomliga valen av forskningsobjekt kan inte förklaras med att könssynpunkter velat göra sig gällande. Namn som Ernst Ahlgren, Selma Lagerlöf, Agnes von Krusenstjerna, Stina Aronson och Margareta Ekström borgar för att Sverige ändå äger både representativa och framstående författarinnor inom den realistiska och fantastiska berättarkonsten. – Danskar, norrmän, finländare och islänningar tycks däremot ha ett levande förhållande till det litterärt förgångna. Det är symptomatiskt att J. P. Jacobsen och Johannes Jørgensen behandlas i avsnittet »Symbolismens kortprosa», Bjørnson, Drachmann och Nexø i »Den folkelige fortælling», medan inga svenska texter lockat bidragsgivare. – Som exempel på modernistisk kortprosa förekommer, vid sidan av Lagerkvist, Lars Gyllenstein, men den berättelse Josef Michl valt att behandla – »Skriket» – är kanske mindre lämplig, då den ingår i det större sammanhang som *Moderna myter* utgör, och man åtminstone kunde diskutera huruvida och i vilken mening den är ett kortprosastycke.

*

Någon enstaka gång kan deltagarna i Odensekonferensen i förbigående beröra skiljelinjen mellan kortprosa och prosadikt, men oviljan att gå närmare in på frågan är uppenbar. En ypperlig illustration till den problematik som här otvivelaktigt är för handen ger FIB:s Lyrikklubbs årsbok för 1984 – *Svenska prosadikter*. Här förekommer nämligen samma text av Almqvist som Louise Vinge behandlade i Odense. Prosapoemets inslag av novellistiskt-anekdotiskt stoff betonas därtill uttryckligen (s. 16).

Det säger sig självt att utgivarna av en samling prosadikter har en naturlig benägenhet att överbetona genrens vikt, och Lars-Håkan Svensson och Lasse Söderberg undgår inte frestelsen helt. Prosadikten måste »tillmätas en alldeles särskild betydelse», och det är »knappast en överdrift att påstå att den vid sidan av sonetten är den tidiga modernismens, det vill säga symbolismens, förnämsta uttrycksform» (s. 13).

I en 20-sidig inledning konstaterar de att litteraturarten haft svårt att göra sig gällande i engelskspråkiga länder, och dröjer i huvudsak vid dess framväxt i Frankrike och Sverige. Via Aloysius Bertrand, Baudelaire, Mallarmé och Rimbaud når den in i 1900-talet, där skåningarna Ola Hansson och Vilhelm Ekelund under intryck av Turgenjers *Senilia* gör den bofast i svensk miljö. 40-talister som Sven Alfons och Karl Vennberg tillhör de få moderna diktare som inte lockats av genren, medan den följande generationen förde traditionen vidare i samlingar av bl. a. Bo Grandien, Birgitta Trotzig och Ingemar Leckius. Som

särskilt betydelsefulla förmedlare och förnyare utpekas Edfelt, Lundkvist och Tranströmer, en bedömning det inte finns något att invända mot, och som också återspeglas i det texturval som sträcker sig fram till Niklas Rådström. Den avvikelse från antologititeln som består i att åtskilliga utländska prosapoem i översättning tagits med, kan förmodligen förklaras och ursäktas med att Gunnar Ekelöf och Erik Lindgren i annat fall skulle ha blivit alltför sparsamt företrädna.

Som väntat stöter utgivarna på svårigheter när de vill ge definitioner och precisera gränserna för urvalet. Trevande utsagor om att prosapoemet lämpar sig särskilt väl för vår tid och ej är versindelad, att det har en mer direkt och personlig form och ger texterna »en mera intim och avklarad prägel» (s. 14f.), ersätts till sist av en hänvisning till den egna känslan »för vad en prosadikt är och inte är»: kort, »mer utarbetad rytm, fler ljudeffekter och större metafor- och bildtäthet», en unik »förmåga att imitera musikaliska former», »meningar uppställda som vanlig prosa» (s. 19f., s. 30). Kriterierna är som synes antingen högst subjektiva eller ytterst tvivelaktiga, även om de med rätta understryker att prosadikten inte utgör ett alternativ för den som skyr metriska krav. Redan en blick i urvalet avslöjar t. ex. att det sistnämnda villkoret är långt ifrån entydigt. Det är också svårt att se vilka partier i Tranströmers *Östersjöar* som av rent typografiska skäl skulle kunna göra anspråk på att betraktas som prosadikter respektive prosa (s. 31). – Försöket att utnämna greken Philostratos från Lemnos som prosadiktens anfader därför att denne i likhet med många nutida lyriker visat en förkärlek för att i detalj beskriva tänkta eller verkliga konstverk (s. 22), tycks också något fantasifullt, även om det säkerligen finns en förbindelse mellan antik retorik och lyrisk modernism, förmedlad bl. a. i Ezra Pounds föreskrifter i *ABC of Reading* om hur en hågad skribent och kritiker-läsare skall uppöva sin förmåga till orval och observation via studium och beskrivning av naturalieobjekt.

Trots dessa invändningar finns det ingen anledning att ifrågasätta den centrala värderingen och själva utgångspunkten för antologin: att svensk prosadikt har en lång, rik och ofta förbisedd historia (s. 15). Under gynnsamma omständigheter kan kanske denna utgåva med tiden bidra till att också detta påståendes sista led falsifieras.

Pär Hellström

Staffan Björck: *Swenska Språkets Skönheter*. Norstedts 1984.

Staffan Björcks nya arbete har fått sin titel från P. A. Wallmarks poetiska antologi *Swenska Språkets Skönheter* i Vers och Prosa, eller *Swensk Anthologi* (1820); enbart den förra, poetiska delen föreligger, ty ett planerat prosaurval blev aldrig förverkligat. En undertitel till Björcks bok förtäljer att det rör sig »Om den lyriska antologin i Sverige – dess historia och former samt en katalog över titelbeståndet 1737–1983 utarbetad av Sylvia Törnkvist». Björcks medförfattare, bibliotekarien Törnkvist, svarar sålunda för hela det bibliografiska utarbetandet av titelförteckningen (s. 231–286), men Staffan Björck står för de ytterligare upplysningar eller bedömningar som där fogats till somliga katalognummer. Inalles upptar förteckningen,

avslutad under 1983, 399 nummer med Lyrikboken i dess av Tom Hedlund reviderade och utökade fjärde upplaga som slutnummer. Till antologiförteckningen ansluter sig flera register om vilkas användning Björck för övrigt ger råd och vinkar. Det är en humanist, en bildningsivrare av gamla stammen som tar till orda vid resans slut – denna bildningsresa genom den svenska antologins historia – med några allvarsord om vikten att hålla vid liv svenska språkets skönheter.

I Samlaren 1980 anmälde Lars Furuland en undersökning av den svenska dagsversen, *Dikter för dagen*, som Björck gav ut 1978, »en rik och ytterst läsvärd bok, som i sin lärda genre är lika spirituellt som en riktigt bra dagsvers av H eller Kajenn». Just spiritualitet är verkligen en välkommen ingrediens i det slag av grundliga och faktagräddade inventeringar som Björck har företagit i och med sina senaste båda böcker. Välformade reflexioner kryddar således framställningen i antologiöversikten och det nyttiga är genomgående förenat med det nöjsamma. I ett sammanhang, det gäller Gullbergs Mannens ögon, såsom Göran Palm kommenterat den i sin antologi Mannens dikt om kärlek (1980), ilsknar Björck emellertid till på riktigt – litet onödigt och överkänsligt kan man tycka!

Liksom när det gällde dagsversen får Björck i antologisammanhanget lov att börja med en definition: »Med antologi avses sålunda i denna framställning ett i fristående bokform utgivet urval av lyriska skapelser som hämtats ur minst tre svenskspråkiga författares tidigare offentliggjorda alster.» Medan antologiväsendet här i Sverige tidigare har berörts mycket litet föreligger i BRD den mest ambitiösa studien av något språkområdes antologiproduktion, red. av J. Bark och D. Pforte: *Die deutschsprachige Anthologie (1967–70)*, som vid sidan av en omfångsrik urvalsbibliografi för 1800–1950 uppstår en rad specialstudier, också sådana med aspekter gentemot antologiernas läsare. Furuland efterlyste beträffande *Dikter för dagen* elementära publikfakta, dvs. ett avsnitt om dagsversens publik, men Björck framhåller nu i fråga om antologierna att själva receptionen mestadels måste falla utom hans blickfält.

Björck avser med sin genredimensionering emot kalendern liksom mot samlingsverk av typen *Våra försök och Fem unga*. Hans inhemska utgångspunkt blir Carl Carlssons *Samling af utvalda Swänska Rim och Dikter*, ett »Försök til Swänska Skalde-Konstens uphielpande» (1737–38), ett verk som enligt Björck »i kanske större utsträckning än något följande i genren vänder sig till utövarna av diktkonsten». Abraham Sahlstedt blir den närmaste efterföljaren när det gäller »1700-talets stora samlingar» (kap 1) i och med sin samling av verser på svenska (1751–53); Sahlstedt manipulerade oförskräckt med texterna, påvisar Björck. »Från en nyare ståndpunkt vill väl ingen i princip godta hans förfarande. Men det är att märka att det i allmänhet endast tillämpades på en litteratur som tillkommit utan den sortens strukturella enhetskrav som härskat inom den kvalificerade lyriken alltifrån romantiken.»

Speciell litteraturhistorisk relevans har likaså kapitlet om sengustavianernas kanon och romantikernas. Wallmarks berörda antologi slår vakt om den gustavianska diktningen, särskilt i dess efterklassiska fas, konstaterar Björck, som påpekar »det paradoxala att den rikhaltiga kollektionen som ser dagen 1820 snarare har till uppgift att

hejda och dämna upp den romantiska högfloden än att befordra den». Det är förvånansvärt, menar Björck vidare, att de svenska romantikerna inte utträttade mer för att genom antologiska verk levandegöra den tradition som de var så angelägna att frammana. I början av 1840-talet förelåg i och med C. J. Lénströms *Svensk Antologi* »det största motdraget från romantisk sida mot Wallmarks utspel». Björck betonar Lénströms pionjärsats som antologiutgivare däruti »att nu för första gången författarkonturen bakom diktverket antyds». Lénströms antologi blir också genom sitt inordnande av de enskilda produktionerna i historisk tidsföljd normgivande för en rad av efterföljare under seklets gång.

Efter »en rundblick från 1800-talets mitt» (kap. 3), där också skolans läseböcker och visböckerna blir föremål för granskning och där de litterära mellanperioderna betecknas som antologiernas rätta tidevarv, styr Björck kosan hela vägen »från Eichhorn och Warburg till *Lyrikboken*» (kap. 4). Samtidsantologier av typen *Lyrik* från vår egen tid passerar revy (kap. 6) och undersökningens slutkapitel ägnas »den tematiska antologin». Karin Ek pläderade i och med ett trebandsverk från 1921, *Ur svenska dikten*, för en annan sorts antologi än den biografisk-kronologiska. »Något lika ambitiöst företag med detta program har inte senare förekommit, men om man tar fasta på att Karin Eks urval är grupperat kring en rad centrala teman eller motiv, gäller det om en stor del av 1900-talets antologipraxis att den fullföljer Eks princip genom att av de enskilda avdelningarna hos henne göra egna, separata volymer.» Naturligtvis har det därjämte tillkommit av henne inte påtänkta specialantologier, naturen, kärleken och religionen är ämnesområden som bildar utgångspunkt för en mångfald urvalsvolymer. Vid denna genrens nya expansion har illustratörerna ofta tilldelats en viktig roll och Björck skärskådade sakkunnigt deras insatser.

Det lärda kåseriet har i Staffan Björck en briljant företrädare. Hans bok är frukten av en samvetsgrann och intresserad forskning, där uppslagsändarna är legio för yngre ämneskolleger att ta vid.

Ulf Wittrock

Henry Olsson: *Banbrytare och stigfinnare*. Norstedts 1984.

En veteran får ordet heter den avslutande uppsatsen i Henry Olssons senaste lilla bok, som har undertiteln *Ett knippe svenska porträttskisser*. Det är i sin anspråkslöshet dock en löftesrik upplysning för var och en som är förtrogen med Henry Olssons eminenta förmåga just av psykologiskt och estetiskt känslig porträttkonst.

Lovisa Ulrikas Vitterhets-Academi hade som ett syfte att frambringa »et höfsadt skrifve-sätt», konstaterar Olsson i en inledande studie om Drottningens akademi, där Dalins beska kritik av den Nordenflychtska kretsens första försök tillmäts en inte oväsentlig betydelse för Tankebyggarordens vittra framsteg. Det gäller om så gott som alla bokens uppsatser att de har varit publicerade förut; det enda undantaget är en porträttskiss av Martin Lamm, där man kanske särskilt vill dröja vid vad Olsson berättar om dennes publika framgångar; någon *diva* blev han aldrig, heter det, han var aldrig rädd om sin värdighet. Betyd-